

DE FUTUREPROEF

*EEN VERKENNING NAAR DE KANSEN EN BELEMMERINGEN VAN JONGEREN OP
HET GEBIED VAN CIRCULAIR ONDERWIJS IN HET MBO, HBO & WO*

INHOUD

03

INTRODUCTIE

04

OVER DE GAME

06

EEN GROOT GEVOEL VAN
ONZEKERHEID

08

NIEUWE VAKKEN EN
BESTAANDE ZORGEN

09

OPROEPEN VAN DE
STUDENTEN

12

DE GEWENSTE GEMIDDELDE
SCHOOLWEEK

13

JONGERENTAFELS

16

OPLOSSINGEN

18

DE TOEKOMST

19

COLOFON

INTRODUCTIE

We staan in Nederland voor grote uitdagingen op het vlak van milieu, natuur en leefomgeving. Het klimaat verandert, grondstoffen worden schaars en sociale onrechtvaardigheid neemt toe. Onze samenleving is in transitie.

Vanuit deze problematiek wordt er hard gewerkt om de oplossingen samen handen en voeten te geven, onder meer in het Klimaatakkoord en het Grondstoffenakkoord. De energietransitie en de transitie naar een circulaire economie (CE) krijgen concreet vorm.

Bij het vormgeven van deze transities spelen scholing en onderwijs een belangrijke rol. Veel banen veranderen, er ontstaan nieuwe beroepen en werknemers hebben andere kennis en competenties nodig. Zowel in het initieel opleiden als in het verkrijgen en bijleren van duurzame skills die nodig zijn voor deze transities, zijn het MBO, HBO en WO van groot belang.

Echter is de aanpak die scholen, onderwijskundigen en maatschappelijke organisaties ontwikkelen zelden onderlegd met de visie van jongeren. Er wordt veel gezegd over de toekomstige arbeidsmarkt, zonder daarbij de toekomst zelf te betrekken.

Het huidige beleid is te weinig op jongeren afgestemd. Hierdoor ontstaat er een mismatch tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt. Deze mismatch zorgt ervoor dat jongeren niet goed mee kunnen komen in de verschillende fundamentele opgaves die voor ons liggen. De overheid, het bedrijfsleven en de onderwijsinstellingen missen op dit moment daardoor juist de groep die bij deze fundamentele opgaves voorop kan staan.

Vanuit dit perspectief is Studenten voor Morgen, in samenwerking met Leren voor Morgen en de Jonge Klimaatbeweging, een onderzoek gestart om de mening van jongeren op te halen over het circulair onderwijs in Nederland. Daarbij zijn we aan de slag gegaan met vragen als; 'Wat vinden jongeren belangrijk?', 'Wat willen zij graag leren?', 'Hoe willen zij dan leren?' en 'Hoe zouden zij hun onderwijs ingericht willen zien met het oog op een veranderende wereld en de behoefte aan circular skills die daarbij ontstaat?'

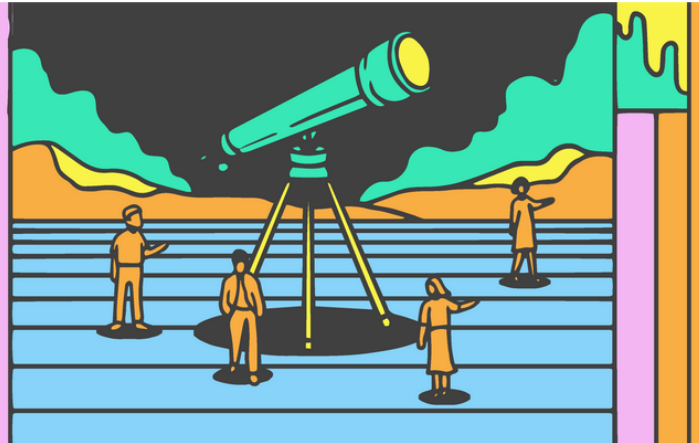
In samenwerking met de Sustainability Games is er een online game gecreëerd; de FutureProef. In deze game kunnen studenten hun mening over het onderwijs geven. Ook zijn er meerdere workshops en gastlessen in het teken van de Circulaire Economie op scholen door heel Nederland gegeven. Vanuit de input van de game en de gastlessen zijn er vervolgens op 21 april jongerentafels georganiseerd. Hier zijn verdiepende gesprekken met de studenten gevoerd over waar zij tegen aan lopen in hun huidige onderwijs, maar ook waar zij de kansen voor verbeteringen zien.

Dit document zal het onderzoek en de uitkomsten van de game, gastlessen en jongerentafels kort samenvatten. Ook zullen adviezen aan zowel de politiek, het bedrijfsleven, als aan de onderwijsinstellingen worden gegeven. Adviezen van de jonge generatie aan de oudere generaties.

Femke Hermans
Voorzitter Studenten voor Morgen (2021-2022)

De Futureproef

Hoe ziet jouw morgen eruit?

OVER DE GAME

Het creëren van een game waarin je ook veel informatie ophaalt. Hoe doe je dat?

Wat willen we nou echt te weten komen van de studenten die dit invullen? De focus binnen de FutureProef lag enerzijds op het ondervinden van de kennis die studenten hebben over klimaatverandering en anderzijds wat dit doet met hun gevoel voor zekerheid en perspectief.

In de eerste fase van de game zijn de zogeheten 'crazy facts' geïntroduceerd. Hier test je zowel de kennis van de student over de circulaire economie, maar maak je de student ook bewust over onze niet-zo-duurzame-wereld.

Daarna was er een sectie waarin de student kon aangeven wat het gevoel over de toekomst, sociale zekerheid, financiële zekerheid en ecologische zekerheid was.

In de derde fase zijn er vragen gesteld over de behoefte voor nieuwe vakken (denk aan; financiële zekerheid, duurzaamheid, toekomst van het desbetreffende werkveld, of IT). Deze vakken zijn gekoppeld aan ons idee van circulaire skills. Uiteraard waren studenten ook vrij om zelf andere vakken nog hieraan toe te voegen.

Vervolgens wordt in de vierde fase de huidige indeling van de dag van de student (denk aan afwisseling theorie & praktijk) vergeleken met hoe de ideale dag van de student eigenlijk ingedeeld zou zijn.

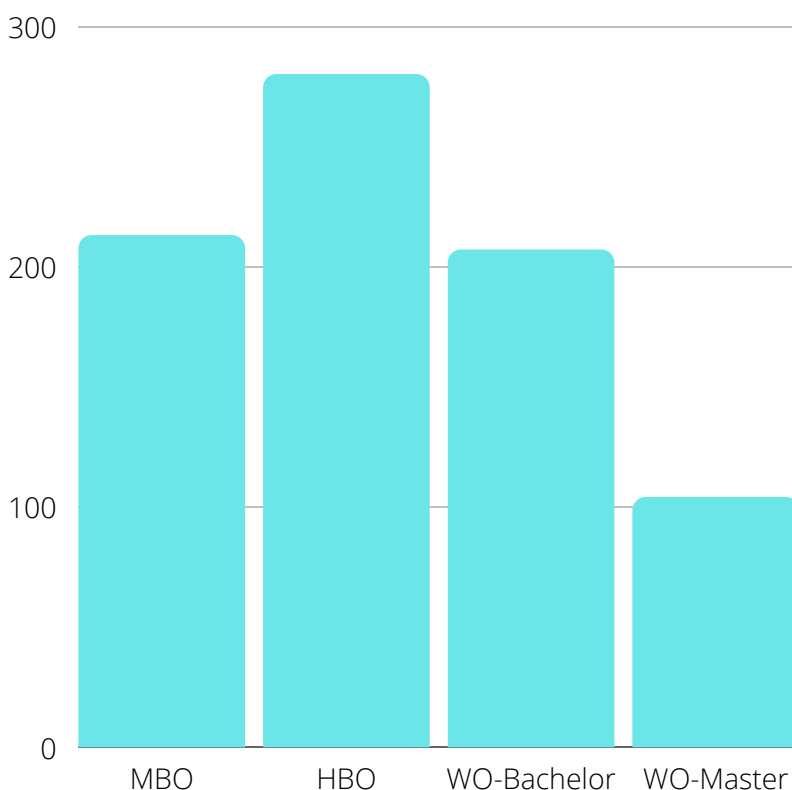
Tenslotte konden studenten nog een oproep doen waarin zij ons lieten weten wat zij nu echt anders willen zien in hun onderwijs.

"De focus binnen de FutureProef lag bij het ondervinden van het gevoel van zekerheid & perspectief van de student."

Bij het maken van de game is veel aandacht besteed aan het begrijpelijk maken van de vragen voor elke student (ongeacht bijvoorbeeld onderwijsniveau) en het proberen zo minimaal mogelijk te sturen van de antwoorden. Dit is mogelijk gemaakt door de verschillende fases die men doorloopt in de game. In elke fase is voor een andere aanpak gekozen. Binnen de game is er gebruikt gemaakt van A, B-vraagstellingen, maar ook van puntenscalen en open vragen. Deze afwisseling gaf ons een breed scala aan antwoorden en een grotere toegankelijkheid voor elke student.

"Laten we in ons onderwijs de mogelijkheden laten zien om dingen te veranderen en mee te bewegen met de tijd, laat "hoe we het altijd hebben gedaan" los. Niet alleen op het gebied van klimaatverandering en duurzaamheid, maar ook hoe we lesgeven en omgaan met elkaar."

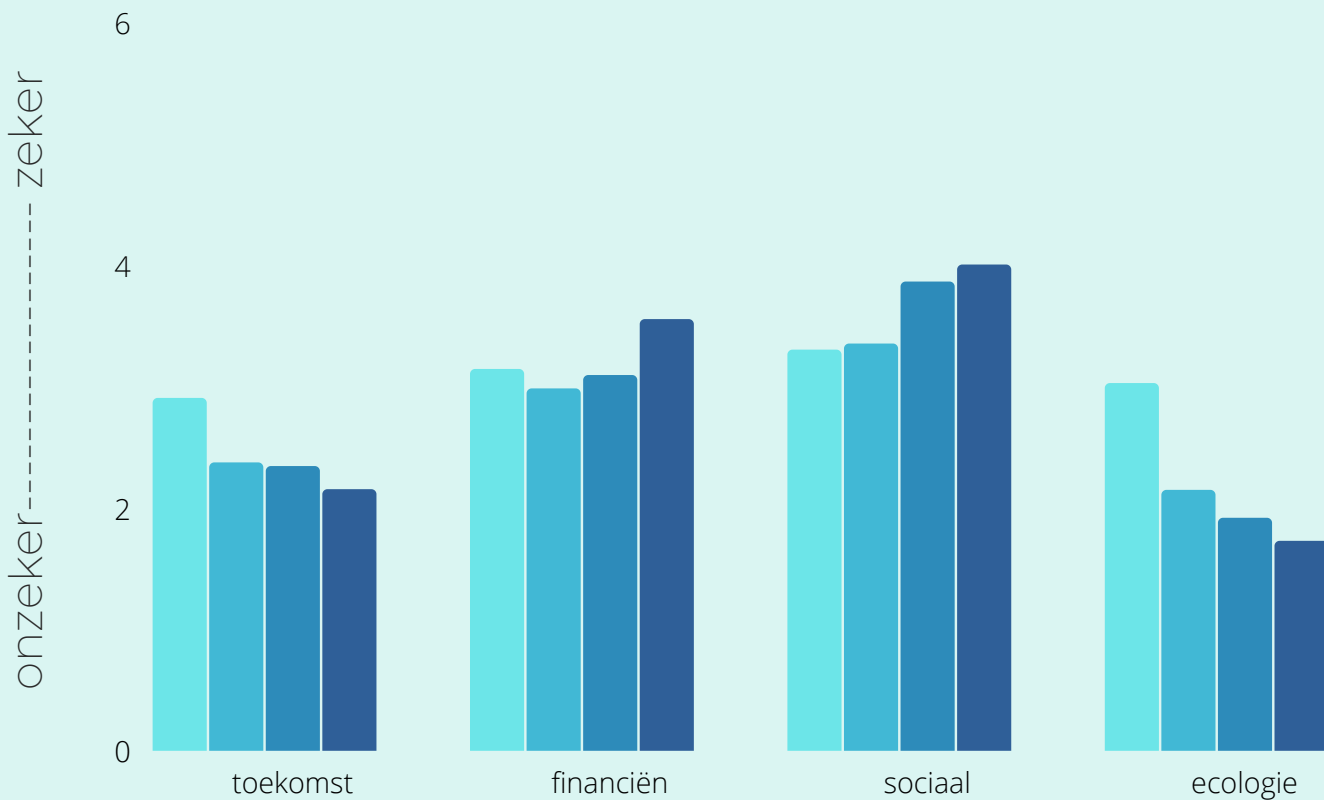
- Studente HBO

814

studenten hebben de game gespeeld. Hiernaast is de verdeling van studenten per opleidingsniveau te zien.

■ MBO ■ HBO ■ WO-Bachelor ■ WO-Master

EEN GROOT GEVOEL VAN ONZEKERHEID

De bovenstaande statistiek bestaat uit de gemiddelde score per onderwijs-niveau op een schaal van 1 tot 7, over 4 vragen verdeeld:

1. Hoe zeker of onzeker voel jij je over jouw toekomst?
2. Hoe zeker of onzeker voel jij je over jouw financiële zekerheid?
3. Hoe zeker of onzeker voel jij je over jouw sociale zekerheid?
4. Hoe zeker of onzeker voel jij je over het klimaat?

Deze vragen konden de studenten beantwoorden op een schaal van 1 - 7, waarbij 1 zich heel erg onzeker voelen inhield & 7 zich heel erg zeker voelen was..

Uit de grafiek komt naar voren dat studenten zich over het algemeen in alle gebieden onzeker voelen. Er wordt niet boven de 4 gescoord. Daarbij zijn HBO'ers het meest onzeker over hun financiële zekerheid, MBO'ers over hun sociale zekerheid & WO'ers over het klimaat.

66%

MBO-studenten

82%

HBO-studenten

78%

WO-studenten

Van de studenten willen standaard een vak over duurzaamheid in hun opleiding.

85,5%

Van de studenten wilt een vak over financiële zekerheid (denk hierbij aan het doen van belastingen, het krijgen van een hypotheek of leren sparen)

62%

MBO-studenten

66%

HBO-studenten

68%

WO-studenten

Van de studenten wilt een vak over de toekomst van hun vakgebied. Hoe is hun vakgebied de afgelopen jaren ontwikkeld en wat zal er nog in de toekomst gaan veranderen? Het krijgen van een baan is voor veel studenten nog onzeker.

NIEUWE VAKKEN & BESTAANDE ZORGEN

Hierboven hebben wij gekeken naar de vraag of studenten een vak willen hebben over duurzaamheid, over financiële zekerheid en over de toekomst van hun werkveld. Daarna hadden de studenten de optie om zelf nog vakken aan te kaarten. Hieruit zijn interessante resultaten gekomen. Een van de vakken die regelmatig zijn aangekaart is een vak over mentale gezondheid. Hier zitten verschillende specificaties in, zoals een vak mentale gezondheid op de werkvloer of mentale weerbaarheid. Dit laat zien dat de studenten dit als een groot onderdeel van hun toekomst zien en hier ook tijdens de studie al over willen leren.

Daarnaast zijn regelmatig voorgestelde vakken door de studenten ook lessen in sociale omgangsvormen, respect en discriminatie. Discriminatie wordt meerdere keren voorgesteld door het belang vanuit Black Lives Matter. De studenten die deze vakken hebben voorgesteld, vermelden er ook bij dat het geen keuzevak zou moeten zijn, maar juist een verplicht vak op elke onderwijsinstelling.

Ook worden er vaak vakken aangekaart die gaan over het leren omgaan in noodsituaties en het leren handelen in conflictsituaties.

Ten slotte, is er vaak naar voren gekomen dat studenten een nieuwe versie van hun huidige vakken willen zien. Zij willen de 'versie van de 21e eeuw'. Een versie die binnen de huidige maatschappij past.

Er is ook een sectie waarin de studenten de mogelijkheid hebben gekregen om te laten weten waar zij zich het meest zorgen over maken. De twee meest voorkomende antwoorden betreffen het leenstelsel en de woningmarkt. Binnen deze sectie van antwoorden zien we vaak naar voren komen dat de studenten zich zorgen maken over hun toekomst die ze moeten starten met een schuld en moeite met het vinden van een huis. Daarnaast komen er ook antwoorden naar voren over seksisme, racisme, transfobie en verdeeldheid onder de mensen. Ook maken de studenten zich zorgen over internationale spanningen tussen landen en over fake news.

"In plaats van steeds nieuwe vakken toevoegen, zou ik graag willen zien dat deze onderwerpen deel worden van bestaande vakken - verweven in mijn curriculum. Ik ben zelf net klaar met een BSc economie, en in veel vakken wordt nauwelijks aandacht aan het klimaat besteed. Terwijl niet ten ondergaan aan een klimaatcrisis best wel belangrijk is voor de economie, simpel gezegd. Kortom: alle vakken moeten een update krijgen voor de 21e eeuw."

- Student WO Master

"Ik denk dat een vak Toekomst onwijs goed zou zijn. Dat vak zou dan op jonge leeftijd al moeten confronteren met de problemen waar ze later mee te kampen hebben. Maar ook over hoe ze hun toekomst kunnen inrichten, veranderen en plannen. Door studenten daar mee bezig te laten zijn weten ze misschien ook beter wat ze later willen doen. Velen weten nu niet wat ze willen en gaan zomaar wat doen. Plus is het laten nadenken over zowel de algemene als de individuele toekomst natuurlijk voor iedereen goed."

- Student WO Bachelor

OPROEPEN VAN DE STUDENTEN

In de laatste sectie van de game hadden de studenten de volledige ruimte om nog een boodschap achter te laten. Deze boodschap mochten zij richten aan hun onderwijsinstelling, een minister of politiek Den Haag. Hier hebben wij hele verschillende, maar zeer inspirerende antwoorden mogen ontvangen.

Een studente verpleegkunde laat bijvoorbeeld haar zorgen blijken over de 'westerse' gezondheidssector in Nederland. Er wordt toegelicht dat er bij zowel de studie verpleegkunde op het MBO als op HBO-niveau geen aandacht wordt geschonken aan culturele verschillen en hier alleen de normen en waarden van de westerse verpleegkunde worden toegepast.

Dit terwijl een student bouwkunde zijn zorgen uit over het materiaal gebruik bij zijn school. Toekomstige klanten zouden graag het gebruik van circulaire grondstoffen en bouwmaterialen waarderen. Waarom wordt hier dan niks over geleerd op school? Ook geeft hij aan dat voor een Circulaire Economie het niet alleen gaat om dingen 'maken' in de bouw, maar ook om dingen 'hermaken'. Repareren is een vak wat hij graag toegevoegd zou willen zien. Of het nu gaat om repareren van bestaande producten, of het repareren van bepaalde materialen.

Er is door verschillende studenten ook aangekaart dat er een groot verschil in waardering zit voor MBO-studenten ten opzichte van de andere studenten. Dit wordt ondersteund door het argument dat een lage examen score een student naar het MBO stuurt, terwijl er niet wordt gefocust op technische vaardigheden. Een verbetering van vakmanschap zou behaald kunnen worden door middel van meer technische vakken en ook hier meer waarde aan hangen, zodat MBO-studenten de waardering krijgen die zij horen te krijgen.

Studenten voelen een enorme druk door het leenstelsel. Het beginnen van een volwassen leven met torenhoge schulden is geen pretje. Het kiezen van een studie en deze afmaken binnen een recordtempo zorgt voor stress en druk. Hier wordt ook aangekaart dat studenten steeds vaker last hebben van een burn-out

Tot slot geven studenten aan dat zij wel nieuwe vakken willen, maar dat ze liever hebben dat de huidige vakken dan een update krijgen zodat deze toepasbaar zijn op het werk van de 21e eeuw. Hier zitten nog grote gaten. Het onderwijs sluit niet goed genoeg aan op de huidige arbeidsmarkt en hierdoor moeten studenten vrijwel altijd na hun studie nog een traject volgen binnen de nieuwe baan. Er wordt hier ook besproken dat de studenten zich machteloos voelen in de huidige onderwijssituatie. Stageplekken zijn moeilijk te krijgen en vereisen vaak hoge cijfers in de studie. Veel opleidingen bieden daarnaast niet eens de optie tot stage lopen aan, terwijl praktijk ervaring als extreem belangrijk wordt gezien door de jeugd. Pre-master programma's worden steeds populairder; maar is dat wel een goed ding? Liever willen studenten zich helemaal niet om moeten scholen in allerlei pre-master programma's en hebben zij voorkeur voor interdisciplinaire programma's.

"Ik zou graag willen samenwerken met studenten die zich in de duurzaamheid verdiepen om zelf tot betere inzichten te kunnen komen. Ook lijkt het me interessant en belangrijk voor studenten die totaal niet met de duurzaamheid bezig zijn (wat veel voorkomt op het MBO) hier lessen in te geven. Ook al gaat het maar om 1 lesuur in de week. Ook lijkt het mij leuk om dit te combineren, stel dat ik in overleg ga met studenten van uni. Dan kunnen we bijvoorbeeld een leuke clinic dag bedenken die ik dan vervolgens op mijn MBO school kan organiseren.

- Student MBO

"Het is vooral belangrijk voor opleidingen om gericht te zijn op de toekomst, want uiteindelijk is dat de tijd waar je in gaat werken. Daarnaast is het prettig om niet de arbeidsmarkt op te gaan met een achterstand, omdat de technologie al weer helemaal vernieuwd is."

- Student HBO

"Samenwerking is het magische woord. Zowel tijdens je studie, maar zeker ook straks op je werk. Zonder samenwerking sta je alleen en is het bereiken van een doel een stuk lastiger en moeizamer!"

- Student MBO

"Via het onderwijs kan er een goede basis worden gelegd voor een generatie die om elkaar geeft, samen met elkaar kijkt naar oplossingen en de toekomst weer rooskleurig inziet. Het is belangrijk om naast je eigen studie en expertise aandacht te geven aan maatschappelijke problemen. Zorg voor vakken die gaan over duurzaamheid, een gezond lichaam, welzijn en jouw financiële toekomst. Zorg voor buitenschoolse activiteiten die cultuur verbreden. Zorg dat dit op een leuke manier gebracht wordt, waarbij je niet beoordeeld wordt met een cijfer. Maar er echt gekeken wordt hoe jij als persoon vooruit bent gegaan en welke doelen er behaald zijn. Ten slotte, blijf van elkaar leren en help elkaar!"

- Student WO bachelor

Meneer Dijkgraaf,

Hoe zou u de wereld willen zien?

Als we alle middelen en mogelijkheden zouden hebben die we zouden wensen.

Laat uw verbeelding nu eens gaan.

Verder dan een eerste gedachte en wat er van u verwacht wordt.

Ik droom vaak van een andere wereld.

In mijn gedachten vervagen de grenzen van het bereikbare en worden ze breder bij elke lach.

Elke dag wil ik meer en zie ik meer mogelijkheden.

Ik word gelukkig van de glimlach van een vreemde wanneer ik naar de supermarkt wandel.

Het praatje tijdens een eindeloze treinrit met een vriendelijke conducteur die vraagt naar mijn dag.

Een ontmoeting met een autistische jongen die niet kan praten maar gelukkig wordt van het geven van een boks.

De uitnodiging van wildvreemden om een spelletje te spelen wanneer ik alleen zit.

Het helpen van een blinde man die zijn blinde vriend zoekt.

Misschien vraagt u zich af waarom ik dit zeg.

Voor mij is het heel simpel:

het vult mijn hart en het laat mij zijn wie ik ben en wil zijn.

Ik wil er voor de ander zijn.

Zijn we niet allemaal in de wereld om er voor elkaar te zijn?

Waarom voelt het onderwijs dan voor een groot deel egoïstisch en alleen aan?

Goede cijfers halen, verzuipen in de college zalen en de drang om het meeste bier te drinken.

Waarom staan we niet meer met onze benen in de maatschappij?

We zouden zoveel kunnen betekenen in plaats van enkel theoretische kennis te vergaren.

Het onderwijs zou zo een mooie plek zijn als er meer stage gelopen kon worden.

En waarom niet vrijwilligerswerk?

Niet alleen voor de mensen die ermee geholpen worden, maar ook voor mijzelf

Want waarom voelen wij ons beter dan de rest omdat we een universitaire diploma halen?

We hebben elkaar hard nodig in een wereld waar haat en oorlog overwint..

Mijn vraag en wens is daarom groot.

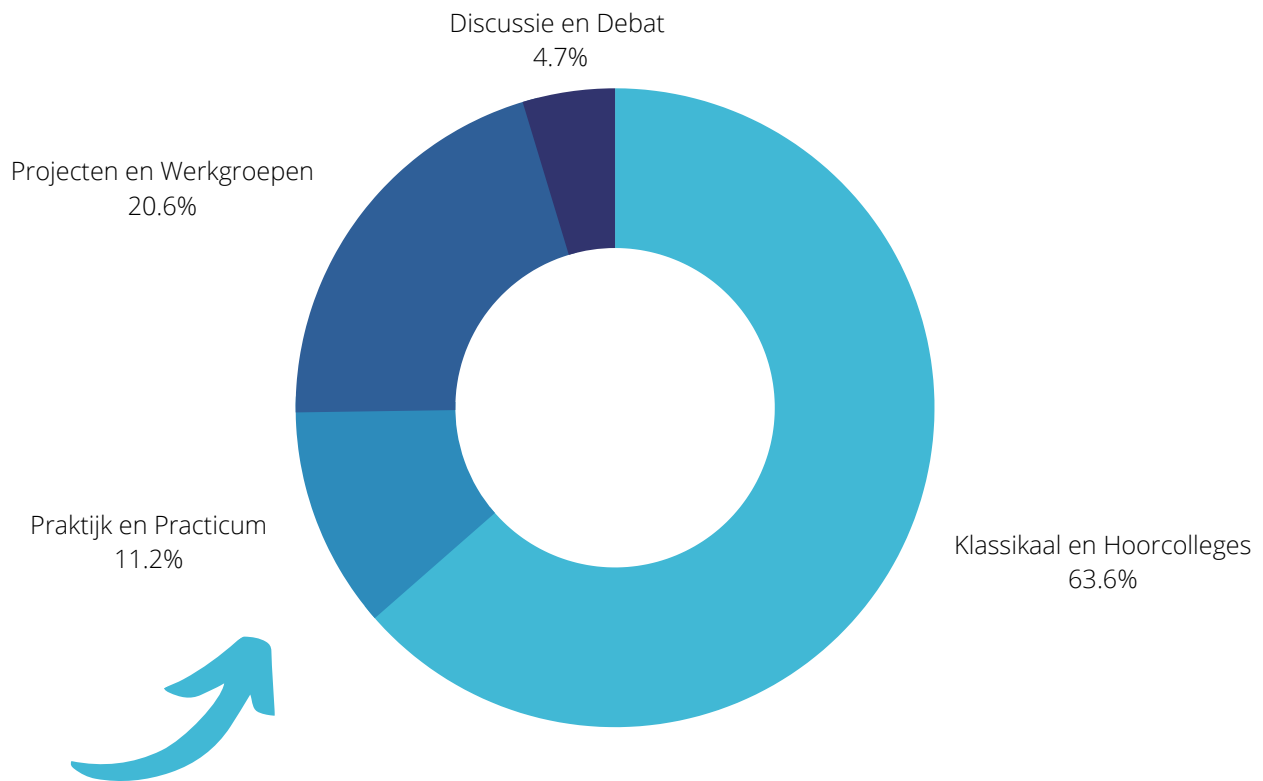
Kunnen we er niet meer voor elkaar zijn?

Juist ook in het onderwijs.

Met veel liefde is dit geschreven door een student die de nood inziet.

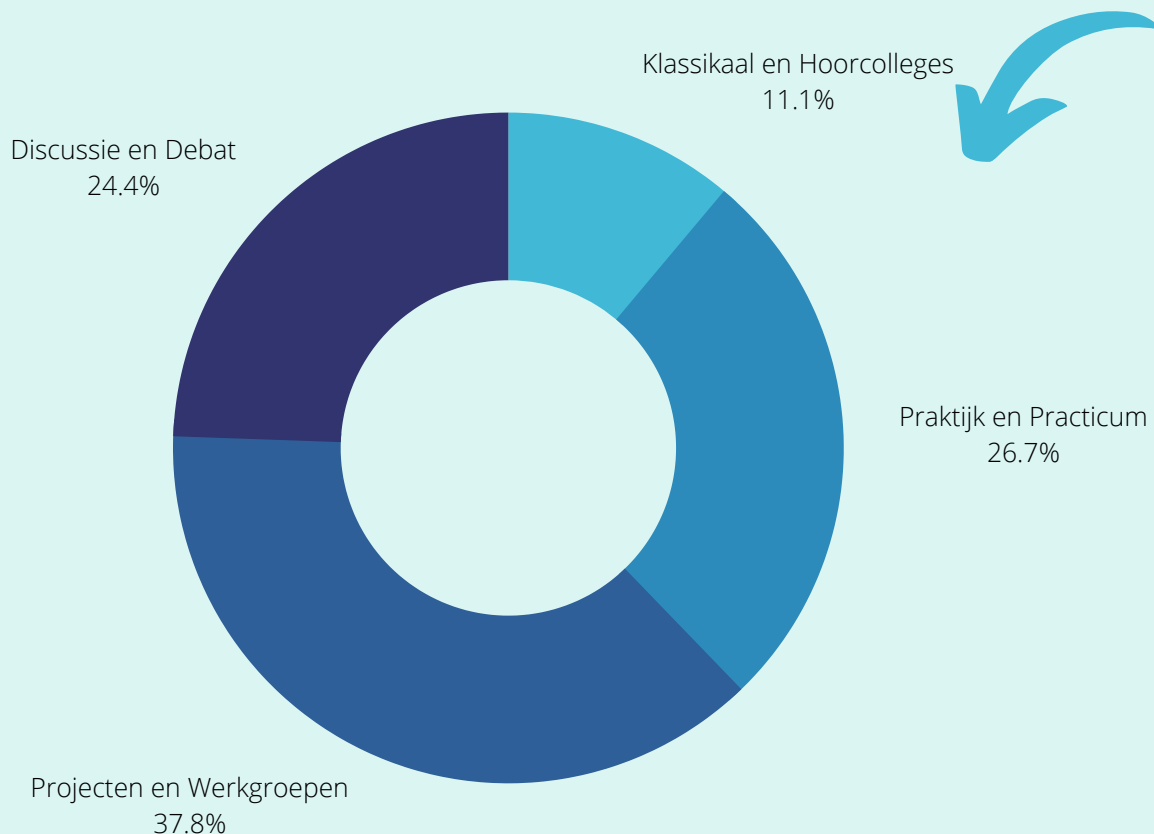
Waar wij samen ons kleine nederige steentje kunnen bijdragen.

Want willen we niet allemaal gelukkig zijn?

DE HUIDIGE GEMIDDELDE SCHOOLWEEK VAN EEN WO-STUDENT*

DE GEWENSTE GEMIDDELDE SCHOOLWEEK VAN EEN WO-STUDENT*

INHOUD JONGERENTAFELS

Na het analyseren van de Futureproef waren er een aantal vragen beantwoord maar er zijn ook nieuwe vragen ontstaan. Vanuit deze vragen zijn er jongerentafels georganiseerd. Bij de jongerentafels hebben we MBO, HBO en WO studenten uitgenodigd om met ons mee te denken over de toekomst van het onderwijs aan de hand van stellingen, een creatieve opdracht en open vragen. Er was een WO studenten jongerentafel met 17 deelnemers en een MBO/HBO studenten tafel met 13 deelnemers. Hieronder vind je daarvan de uitkomsten.

De jongerentafels zijn vormgegeven in 3 fases.

We zijn begonnen met een algemeen welkomstpraatje voor alle studenten waarin de verschillende organisaties betrokken en het doel van de avond is uitgelegd. Daarna zijn de studenten opgesplitst in 3 groepen naar onderwijsniveau (MBO/HBO/WO). Wij hebben bewust gekozen voor een splitsing tussen de verschillende niveaus, om twee redenen. Allereerst zagen wij een verschil van mening tussen MBO, HBO en WO studenten in de FutureProef en willen daarom deze verschillen verder onderzoeken door de verschillende groepen apart verder te spreken. Ten tweede denken wij dat aparte tafels meer ruimte kunnen scheppen voor het uiten van meningen. Men ziet vaak MBO'ers 'ondergesneeuwd' worden door WO'ers in groepen als het gaat om dit soort onderwerpen. Dit wilden wij voorkomen en een veilige gespreksruimte kunnen creëren voor alle studenten, waar iedereen zijn/haar mening kan geven. In de verschillende lokalen hebben wij een voorzitter en gespreksondersteuner die samen het gesprek leiden en daarnaast een notulist die de antwoorden bijhoudt. Wij zijn van start gaan met verschillende stellingen over het onderwijs en de eventuele verbeteringen die hierin kunnen plaatsvinden. Vervolgens zijn de studenten aan de slag gegaan met een creatieve opdracht. Hierin moesten zij zichzelf, hun eigenschappen, toekomst, en skills die nodig zijn om deze toekomst te bereiken omschrijven. Tot slot is afgesloten met een paar open vragen en discussie over de actiepunten en adviezen voor toekomstbestendig onderwijs.

RESULTATEN

Uit de gesprekken bij de jongerentafels kwam naar voren dat zowel WO als MBO/HBO deelnemers zich zorgen maken om de staat en toekomst van de planeet. Geen enkele deelnemer vindt de wereld van vandaag duurzaam genoeg en iedereen gaf aan graag meer te willen leren over duurzaamheid binnen hun vakgebied. De WO deelnemers wilden niet allemaal een apart vak duurzaamheid, maar vinden het wel de verantwoordelijkheid van de universiteit om duurzaamheid in het curriculum te verwerken waar het relevant is voor de opleiding. De MBO/HBO deelnemers gaven aan vakken over milieu en duurzaamheid te missen, zeker omdat ze de link met hun vakgebied wel zien maar dit niet terugkomt in hun opleiding.

0% van de deelnemers
vindt de wereld van nu duurzaam genoeg

100%

van de deelnemers zou willen dat duurzaamheid een onderdeel uitmaakt van hun opleiding, mits de behandelde duurzaamheidskwesties aansluiten op hun vakgebied

64%
MBO & HBO
deelnemers

73%
WO deelnemers

69%

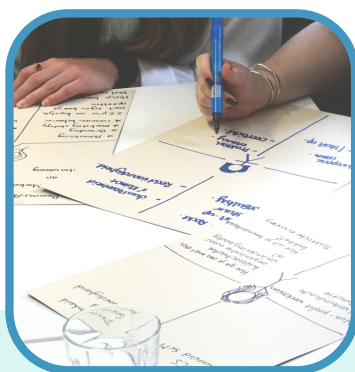
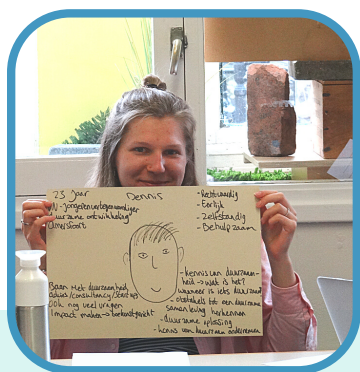
deelnemers totaal

van de deelnemers voelt zich onzeker over de toekomst

De deelnemers gaven aan vooral praktische vragen te hebben omtrent hun toekomstige baan. WO studenten vinden hun opleiding te weinig praktijkgericht en juist te theoretisch. MBO/HBO studenten gaven daarentegen aan dat hun opleiding teveel gericht is op de handeling van hun werk en te weinig om de randvoorwaarden; zoals bijvoorbeeld boekhouding of duurzaam ondernemerschap. Bij beide groepen deelnemers werd specifiek ondernemerschap-skills genoemd als iets wat de deelnemers graag zouden leren tijdens hun opleiding. De WO deelnemers zouden ook graag zien dat hun opleiding beter aansluit op het werk dat ze gaan doen en dat ze tijdens hun opleiding meer praktische ervaring zouden opdoen. Denk hierbij aan stages of traineeships.

De MBO/HBO deelnemers gaven aan dat ze graag hun kennis buiten hun vakgebied zouden willen verbreden, met bijvoorbeeld vakken over het milieu en duurzaamheid. Er is een vraag naar meer les over ondernemen, financiën en duurzaamheid in relatie tot hun vakgebied. Daarnaast gaven deelnemers aan dat je hoe dan ook moet doorleren na een praktische opleiding omdat je voor veel carrières nog niet genoeg informatie krijgt tijdens de opleiding. Veel deelnemers gaven aan dat er niet genoeg ruimte is tijdens de opleiding voor een minor, die enerzijds verbreding van de kennis en anderzijds verdieping voor een toekomstig carrière zou kunnen bieden. Over samenwerking met WO studenten spraken MBO/HBO deelnemers hun zorgen uit over discriminatie tussen niveaus en het gevoel dat WO studenten neerkijken op andere niveaus. Tot slot zouden MBO/HBO deelnemers graag weten hoe ze een baan vinden die hen een prettige balans tussen werk en privé biedt, met genoeg ruimte voor een goede mentale gezondheid.

58%

deelnemers totaal

van de deelnemers zou een vak over financiële zekerheid en voorbereiding op de toekomst willen in hun opleiding

91%
MBO & HBO deelnemers

33%
WO deelnemers

62%

deelnemers totaal

van de deelnemers wil meer samenwerking tussen hun opleiding en bedrijven

64%
MBO & HBO deelnemers

60%
WO deelnemers

64%

deelnemers totaal

van de deelnemers wil meer samenwerking tussen MBO/HBO/WO studenten

48%
MBO & HBO deelnemers

77%
WO deelnemers

OPLOSSINGEN

De deelnemers hadden zelf ook ideeën over de mogelijke verbetering van de bovenstaande situatie. Beide groepen deelnemers stellen de volgende verbeteringen voor:

1. Aansluiting op de arbeidsmarkt verduidelijken

Veel studenten voelen zich in het diepe gegooid na hun studie, omdat er tijdens de studie geen aandacht aan het werkveld wordt besteed. Zij weten bijvoorbeeld niet hoe hun sector in elkaar steekt als ze er in willen gaan werken. Daarnaast vragen studenten zich af hoe theoretische kennis in de praktijk toegepast kan worden. Vakken zoals bijvoorbeeld filosofie of ethiek vinden zij heel interessant, maar ze vragen zich af wat ze er later mee kunnen.

2. Aandacht voor duurzaam en maatschappelijk relevant ondernemerschap

Op het MBO, en deels op het HBO, leer je vooral voor een baas te werken, waar veel studenten graag iets voor zichzelf zouden willen opzetten. In het WO is er ook nog weinig aandacht voor ondernemerschap. Dit terwijl veel studenten dit als relevant zien voor de toekomst.

3. Duurzaamheid uitdragen als onderwijsinstelling

Als onderwijsinstellingen duurzaamheid uitdragen, wordt het zichtbaarder en gaan studenten hierover nadenken. Zo help je hopelijk een groot deel van de onwetendheid de wereld uit. Scholen moeten volgens de studenten een 'schoolvoorbeeld' vormen als het gaat om duurzaamheid. Ook docenten moeten met de juiste competenties worden opgeleid, om de juiste 'circular skills' weer over te kunnen dragen aan studenten.

4. Meer aandacht voor de wereld buiten de opleiding

Studenten willen graag meer aandacht besteden aan maatschappelijk relevante onderwerpen in relatie tot hun opleiding. Zo kunnen minors als bijvoorbeeld duurzaamheid interessanter worden om te volgen, omdat studenten beter begrijpen waarom het een relevant onderwerp is. Vakken over de veranderende wereld zouden ook door veel studenten worden gevolgd, mits deze vakken focussen op het creëren van oplossingen en het bieden van handvatten die ons helpen omgaan met de veranderende wereld. Circular skills worden hierbij als zeer waardevol gezien.

5. Duurzaamheid in het curriculum

Studenten willen duurzaamheid terugzien in hun opleiding als het relevant is voor hun vakgebied, wat in veel gevallen zo is. Het zou ook fijn zijn om basiskennis over duurzaamheid te hebben, om een mening te kunnen vormen over allerlei onderwerpen. Hierbij wordt ook zeker aandacht besteed aan sociale duurzaamheid.

6. Verlaag de prestatiedruk

Studenten voelen een enorme prestatiedruk als het gaat om hun onderwijs. Verlaag het BSA in het eerste jaar, schaf de druk om het halen van een Propedeuse af & zorg voor minder strenge regelingen omtrent studievertraging. Vooral het leenstelsel en de wooncrisis dragen volgens studenten bij aan het voelen van deze druk.

OPLOSSINGEN MBO/HBO

De MBO/HBO deelnemers stellen de volgende verbeteringen voor:

OPLOSSINGEN WO

De WO deelnemers stellen de volgende verbetering voor:

7. Meer keuzemogelijkheden tijdens de opleiding

De deelnemers willen bijvoorbeeld meer minors kunnen volgen in andere vakgebieden om zo hun kennis te verbreden, onder andere in de richting van (duurzaam en maatschappelijk verantwoord) ondernemerschap.

8. Lessen in levensvaardigheden

Er wordt nu nergens aandacht besteed aan praktische zaken zoals leningen, hypotheek en dergelijke. Elke student zal hier op een gegeven moment mee in aanraking komen en de meeste studenten hebben hier veel vragen over. Als dit een keuzevak zou zijn, zouden veel studenten dit vak kiezen.

9. Meer lessen in soft skills

Dit zou een toevoeging aan de huidige opleiding kunnen bieden, aangezien de meeste studenten deze nodig zullen hebben in hun toekomstige werk maar er hier op dit moment geen aandacht aan wordt besteed.

10. Meer tijd voor ervaring, stages en praktijk

Als WO studenten de arbeidsmarkt opkomen, wordt er vaak naar ervaring gevraagd, maar er is tijdens de studie geen tot weinig ruimte om deze op te doen. Studenten maken zich hierom zorgen om hun geloofwaardigheid. Daarnaast worden WO studenten nog steeds opgeleid als onderzoekers in plaats van werknemers, terwijl het overgrote deel uiteindelijk in de praktijk aan de slag zal willen. Veel studenten zouden graag leren wat je in de praktijk gaat doen in plaats van de analyse van het werk in de praktijk. Op de huidige manier is het lastig om in te schatten of je het werk uiteindelijk leuk gaat vinden.

11. Meer samenwerking tussen opleidingen & opleiding-niveaus

In het werkveld zul je met iedereen moeten kunnen samenwerken. WO studenten ervaren vaak 'in een bubbel' te zitten. Project werken vinden zij leuk en leerzaam, maar dit moet ook realistisch zijn. In de toekomst zul je ook met andere sectoren en andere opleiding-niveaus samenwerken. Doe dit op school dan ook.

DE TOEKOMST

Een samenvatting en adviezen naar aanleiding van de resultaten van de Futureproef en de jongerentafels

De onzekerheid op financieel, sociaal en ecologisch vlak van studenten in het MBO, HBO & WO stond in dit onderzoek centraal. Het onderwijs speelt simpelweg niet goed genoeg in op deze hoge percentages van onzekerheid onder studenten. Huidige opleidingen gebruiken al tientallen jaren dezelfde vorm, curricula en uitgangspunten en communiceren daarbij te weinig met de veranderende arbeidsmarkt. Studenten lopen hierdoor niet alleen achter op praktische, maar ook op sociale skills (waaronder soft skills).

Het onderwijs moet up to date blijven over ontwikkelingen in de maatschappij. Dit vraagt om een adaptieve, veerkrachtige en flexibele schil om alle opleidingen heen. Om studenten zo goed mogelijk voor te bereiden op de praktijk, zal er meer met (MKB) bedrijven samen gewerkt moeten worden, flexibelere stage mogelijkheden aangeboden moeten worden, en meer keuzeruimte in het curricula moeten worden gecreëerd. Ook vraagt dit om zowel interdisciplinair onderwijs, als samenwerking tussen de verschillende onderwijsniveaus (MBO/HBO/WO). De toekomst is voor veel studenten nog onzeker en de mogelijke aansluitingen met de arbeidsmarkt zijn niet overzichtelijk. Onderwijsinstellingen kunnen in deze 'closing the gap' een actieve rol nemen.

Onderwijs moet minder vanuit theoretisch oogpunt vertrekken. Maatschappelijke onderwerpen kunnen het nieuwe uitgangspunt zijn. Denk daarbij aan meer aandacht voor mentale gezondheid, discriminatie, seksisme, sociale ongelijkheid, levensvaardigheden en verschillende culturele perspectieven. Dit zouden basis onderwerpen moeten zijn van waaruit elke student wordt opgeleid, ongeacht niveau of sector. Daarbij is het vooral van belang dat er openlijk en in een veilige omgeving over wordt gepraat. Cijfers geven is bij dit soort onderwerpen volgens veel jongeren 'outdated'.

Duurzaamheid is iets wat een ieder aangaat. De school moet daarbij fungeren als 'schoolvoorbeeld'. Met het onderwijs en onderzoek wat zij uitvoeren, hebben zij een directe impact op de maatschappij. Daarbij zijn het ook vaak grote instellingen met een grote ecologische voetafdruk die elke dag met een enorme hoeveelheid studenten omgaat. Een school zal daarom niet alleen een vak duurzaamheid moeten integreren in elke opleiding, maar ook de gehele bedrijfsvoering van de onderwijsinstelling 100% sociaal en ecologisch duurzaam moeten maken.

Kortom, studenten hebben behoefte aan duidelijkheid. Deze duidelijkheid moeten zij vanuit hun opleiding gefaciliteerd krijgen. Betrek jongeren, hun onzekerheden én hun behoeftes in het maken van plannen voor het onderwijs. Studenten voelen zich hierin nu niet gehoord.

Maak onderwijs Futureproof.

COLOFON

Lieke Geene

Projectcoördinator Circular Skills bij
Studenten voor Morgen

Femke Hermans

Voorzitter van Studenten voor Morgen

Tessa Dool

Bestuurslid Jonge Klimaatagenda &
Internationaal bij de Jonge
Klimaatbeweging

Studenten voor
MORGEN

LEREN VOOR MORGEN

**JONGE
KLIMAAT-
BEWEGING**

Meer info?
Circularskills@studentenvoormorgen.nl

DE FUTUREPROEF

*EEN VERKENNING NAAR DE KANSSEN EN BELEMMERINGEN VAN JONGEREN OP
HET GEBIED VAN CIRCULAIR ONDERWIJS IN HET MBO, HBO & WO*